
Reviews. Reports

Recenzje. Sprawozdania

Ada Dyndo, Recenzja: Chitralekha Zutshi, *Languages of Belonging. Islam, Regional Identity and the Making of Kashmir*, Permanent Black, New Delhi 2015, ss. 359.

Badania nad Kaszmirem są prowadzone przede wszystkim w ramach studiów nad konfliktami oraz w zakresie stosunków międzynarodowych, obejmujących relacje indyjsko-pakistańskie. Praca prezentująca inną perspektywę badawczą dotyczącą tego regionu zasługuje na szczególną uwagę. Do takich należy książka autorstwa Chitralekha Zutshi zatytułowana *Languages of Belonging. Islam, Regional Identity and the Making of Kashmir*. Jest to jedna z niewielu publikacji książkowych, w których autor nie skupia się wyłącznie na współczesnym konflikcie w tym rejonie i jego przyczynach sięgających wydarzeń związanych z podziałem Indii Brytyjskich w 1947 roku, ale szuka źródeł kultury politycznej Kaszmiru w okresie przedkolonialnym. W *Languages of Belonging...* C. Zutshi analizuje złożoną sytuację społeczno-polityczną tego regionu z perspektywy historycznej i kulturowej, która kształtowała przez wieki zmieniając się tożsamość Kaszmirczyków. Koncentruje się na analizie „społecznego kontekstu, społecznego otoczenia systemu politycznego” [Garlicki, Noga-Bogomilski 2004: 60], czyli na kulturze politycznej Kaszmiru.

Dyskurs nad kaszmirską tożsamością i kulturą polityczną autorka umiejscawia w kontekście historycznych wydarzeń w Kaszmirze od połowy XVIII wieku. Chitralekha Zutshi odwołała się w swojej analizie do koncepcji *longue durée*, ‘długiego trwania’. Jest to pogląd sformułowany przez Fernanda Braudela, według którego znaczące przemiany historyczne i cywilizacyjne dokonują się w długiej perspektywie czasowej, a nie w wyniku krótkich wydarzeń politycznych. Zastosowanie takiej techniki wydaje się odpowiednie do analizy kultury politycznej, ponieważ jak trafnie zauważył Edmund Wnuk-Lipiński, kultura polityczna to „formowanie przez tradycję życia politycznego określonej wspólnoty, która wynika bezpośrednio z realnej historii politycznej, albo zmitologizowanych przekazów międzygeneracyjnych budowanych na kanwie selektywnie traktowanej historii politycznej wspólnoty” [Wnuk-Lipiński 2008: 163–164]. Autorka zdecydowała się w swojej pracy na zastosowanie perspektywy historycznej, ponieważ, jak sama przyznaje: „Głęboko wierzę, że Kaszmir jest czymś więcej niż

tylko sporem o terytorium. Musimy spojrzeć na przeszłość, żeby być zdolnym do wydostania się z przeszłości” [Zutshi 2015: 15].

Chitralkha Zutshi z wykształcenia jest historykiem. Urodziła się w Indiach, ale wykształcenie wyższe odebrała w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Doktorat w zakresie historii Azji Południowej uzyskała na Tufts University. Obecnie wykłada w College of William and Mary w Wirginii. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z tożsamością i ruchami narodowymi, historią i kulturą Kaszmiru. Publikowała swoje artykuły między innymi w: „The Journal of Asian Studies”, „Modern Asian Studies”, „The Indian Economic and Social History Review”, „Economic and Political Weekly”. Jest autorką dwóch książek: *Kashmir’s Contested Pasts: Narratives, Sacred Geographies, and the Historical Imagination* wydanej przez Oxford University Press w 2014 roku i wcześniejszej, z 2003 roku, *Languages of Belonging. Islam, Regional Identity and the Making of Kashmir*.

Languages of Belonging. Islam, Regional Identity and the Making of Kashmir jest pierwszą książką Chitralkhy Zutshi. Praca opiera się na materiałach źródłowych zarówno historycznych, jak i literackich. C. Zutshi wykonała ogromną pracę nad źródłami, sięgając bezpośrednio do licznych manuskryptów pisanych po persku i po kaszmirsku, dokumentów i raportów rządowych zgromadzonych w archiwach w Dżammu, Śrinagarze, Delhi i Londynie. Autorka wykorzystała bardzo liczne publikacje autorów indyjskich i zachodnich poświęcone analizowanemu regionowi.

Mocną stroną książki jest wykorzystanie w analizie perspektywy kulturowej. Autorka bardzo dobrze zna kulturę omawianego regionu. Sięgnęła do tekstów poetów z Kaszmiru pisanych w języku perskim (perski przez bardzo długi okres był językiem administracji oraz językiem dworu) i w języku kaszmirskim, aby zilustrować przeobrażenia, jakie dokonały się w świadomości politycznej Kaszmirczyków. Dzięki wykorzystaniu perspektywy kulturowej możliwe jest uzyskanie pełniejszego obrazu kultury politycznej Kaszmiru i zmian zachodzących w tożsamości Kaszmirczyków na przestrzeni wieków.

Książka C. Zutshi składa się z sześciu rozdziałów i podsumowania, poprzedzonych słownikiem i wstępem. Rozdziały są ułożone chronologicznie i tematycznie. Autorka analizuje rozwój kultury politycznej regionu w czasach przedkolonialnych, od połowy XVIII wieku do ostatnich lat XIX wieku, w czasach rządów brytyjskich na półwyspie indyjskim oraz zarysowuje zmiany w 1947 roku. Koncentruje się na koncepcji Kaszmiru jako ojczyzny, *mulk*, z którą Kaszmirczyków łączą przede wszystkim więzi terytorialne (*regional belongings*). Jak przyznała autorka, więzi religijne w tym czasie miały mniejsze znaczenie. Najważniejsze było zbudowanie silnej wspólnoty w opozycji do panujących w regionie obcych władców [Zutshi 2015: 16].

Autorka zwróciła uwagę na rolę, jaką odegrali Brytyjczycy w czasach kolonialnych w zmianie struktury społecznej w regionie i tworzeniu się klas w Kotlinie Kaszmirskiej. To właśnie za czasów rządów brytyjskich Kaszmir stał się częścią stworzonego przez nich księstwa (*princely-state*) Dżammu i Kaszmiru, nad którym władzę przyznano hinduskiej dynastii Dogrów. Rządy dynastii Dogrów (1846–1947) w Kaszmirze przyczyniły się do pogłębiania różnic w poziomie życia między muzułmanami a hindusami. Wyznający islam mieszkańcy, chociaż stanowili zdecydowaną większość na terenach księstwa Dżammu i Kaszmiru, nie zajmowali stanowisk urzędniczych, w większości byli gorzej wykształceni i stanowili ludność ubogą. Byli dyskryminowani, mieli ograniczone prawa oraz utrudniony dostęp do pracy i edukacji. Tradycyjnie to pandicci, czyli wyznawcy hinduizmu należący do najwyższej kasty, byli lepiej wykształceni, znali perski i sanskryt, dzięki czemu posiadali odpowiednie umiejętności do pracy w administracji. Z powodu nierówności społecznych w czasie rządów dynastii Dogrów dochodziło do wielu bun-

tów ludności muzułmańskiej, skierowanych przeciwko hinduskim władcom. Najpoważniejsze z nich wybuchaly w 1931 roku, kiedy chłopcy zaprotestowali przeciwko nałożonym na nich zbyt wysokim podatkom. C. Zutshi zauważyła, że nasilający się konflikt między muzułmanami a hindusami był uwarunkowany przyczynami ekonomicznymi i wynikał przede wszystkim z walki o dostęp do pracy [Zutshi 2015: 233]. Dodatkową rolę odegrały także działania Brytyjczyków, którzy podsycali konflikty komunalistyczne, aby uzyskać większą kontrolę w regionie. Jan Kieniewicz pisał, że Brytyjczycy bezpośrednio wpłynęli na administrację i strukturę społeczną w regionie. Wykorzystywali także protesty muzułmańskich chłopów i napięcia na tle religijnym do osłabienia działań niepodległościowych Indyjskiego Kongresu Narodowego [Kieniewicz 1980: 744]. W opozycji do hinduskich władców muzułmańscy Kaszmirczycy zaczęli coraz mocniej jednoczyć się w ramach wspólnoty religijnej w proteście przeciwko ich marginalizacji i uciskowi.

Chitralekha Zutshi poddała krytyce często wykorzystywane przed badaczami i politykami indyjskich definiowanie historii Kaszmiru i kulturowej tożsamości Kaszmirczyków wyłącznie w kontekście koncepcji określanej terminem „kaszmirijat”. Jest to czternastowieczna idea kaszmirskości, która początkowo zakładała synkretyzm religijno-kulturowy w Kaszmirze, w którym różne grupy religijne i społeczne żyły obok siebie w pokoju. W XX wieku koncepcja nabrała wymiaru politycznego i była wykorzystywana przez nacjonalistycznych przywódców politycznych do zjednoczenia Kaszmirczyków, zarówno muzułmanów, jak i hindusów i stworzenia jednego, wspólnego obrazu regionu przed panowaniem dynastii Dogrów jako „kotliny szczęśliwości”. Zarówno indyjskim badaczom, jak i nacjonalistycznym historykom z Kaszmiru zarzuciła postrzeganie przeszłości Kaszmiru przed rządami obcych władców przez „różowe okulary, przez które Kaszmir wydaje się być wyjątkowym regionem, w którym [różne] religijne społeczności żyły w harmonii [...] aż do interwencji z zewnątrz” [Zutshi 2015: 2]. Kwestionuje ideę kaszmirijatu rozumianą jako jednolitą wizję przeszłości Kaszmiru jako regionu wolnego od wewnętrznych konfliktów, różnic religijnych, kastowych, klasowych, regionalnych, językowych i etnicznych. C. Zutshi dokonała polemiki ze zbyt powierzchownym rozumieniem tego pojęcia, co w konsekwencji prowadzi do dużych uproszczeń w interpretacji tożsamości Kaszmirczyków. Autorka zauważyła, że kaszmirska tożsamość znacznie wykracza poza taką interpretację, jest pojęciem znacznie bardziej złożonym, co bardzo dobrze wykazała w swojej pracy. Dla autorki kaszmirskość była i jest szeregiem zmieniających się tożsamości, które tworzyły się pod wpływem różnego rodzaju przynależności (autorka użyła terminu *belonging*), zwłaszcza tych o charakterze religijnym i narodowym/etnicznym. W języku polskim można je określić terminem „więzi”, który funkcjonuje w języku naukowym i trafnie oddaje sens społecznych powiązań i zależności wpływających na kulturę polityczną regionu¹.

W kontekście badań nad Kaszmirem książka Chitralekhy Zutshi jest jedną z ważniejszych pozycji, która w dogłębny i innowacyjny sposób analizuje kulturę polityczną regionu przez wskazanie zmian zachodzących w tożsamości Kaszmirczyków. Autorka zidentyfikowała różne formy przynależności społecznej (*belongings*), które są budowane na bazie religii, wspólnoty regionalnej, identyfikacji narodowej/etnicznej. Wskazała na zmiany w ich rozumieniu i interpretacji oraz ich znaczeń na przestrzeni lat, tj. przed okresem panowania Brytyjczyków w Indiach, pod wpływem działań brytyjskich, a także krótko opisała najważniejsze zmiany tuż po 1947 roku.

¹ Por. Załęski [2011]; Syliwoniuk [2016].

Książka Chitralkhy Zutshi jest bardzo ważną pozycją nie tylko dla tych, których interesuje Kaszmir, ale także tych, którzy chcieliby przyjrzeć się, na przykładzie tego regionu, procesom kształtowania się tożsamości politycznej w Azji Południowej, zwłaszcza w kontekście badań prowadzonych nad islamem w tym obszarze. *Languages of Belonging. Islam, Regional Identity and the Making of Kashmir* jest wyjątkowo aktualną publikacją, biorąc pod uwagę współczesne wydarzenia w indyjskim Kaszmirze skupiające się wokół obrony własnej tożsamości.

BIBLIOGRAFIA

- Garlicki, J., Noga-Bogomilski, A. 2004. *Kultura polityczna w społeczeństwie demokratycznym*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kieniewicz, J. 1980. *Historia Indii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa.
- Syliwoniuk, A. 2016. *Więzi społeczne w kulturze politycznej: przypadek Maroka na tle innych państw arabskich*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa.
- Wnuk-Lipiński, E. 2008. *Socjologia życia publicznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Załęski, P. 2011. *Kultura polityczna więzi w Azji Centralnej (przypadek Kirgistanu na tle państw regionu)*, Wydawnictwo ASPRA, Warszawa.
- Zutshi, C. 2015. *Languages of Belonging: Islam, Regional Identity, and the Making of Kashmir*, Permanent Black, New Delhi.